

व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य (कसूर र सजाय) सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना : व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यलाई दण्डनीय बनाई त्यस्तो कार्यमा संलग्न व्यक्तिलाई सजाय गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा २९६ को उपधारा (१) बमोजिम व्यवस्थापिका-संसदले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम “व्यक्ति बेपत्ता पार्ने (कसूर र सजाय) ऐन, २०७२” रहेको छ ।

(२) यो ऐन नेपालभर लागू हुनेछ र नेपाल बाहिर बसी नेपाली नागरिक विरुद्ध यस ऐन बमोजिमको कसूर गर्ने जुनसुकै व्यक्ति तथा नेपालमा कुनै व्यक्तिको अपहरण गरी नेपाल बाहिर लगी बेपत्ता पार्ने कार्यसमेतलाई जनाउँछ ।

(३) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “कसूरदार” भन्नाले व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यमा संलग्न व्यक्ति सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले मुख्य कसूरदार समेतलाई जनाउँछ ।

(ख) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्नु पर्छ ।

(ग) “परिवार” भन्नाले पीडितको पति, पत्नी, छोरा, छोरी, आमा, बाबु, सासु, ससुरा, बाजे, बज्यै, नाति, नातिनी वा सगोलको दाजु भाई वा दिदी बहिनी सम्भन्नु पर्छ ।

(घ) “पीडित” भन्नाले व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यबाट मृत्यु भएको वा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य वा आर्थिक रूपमा हानी नोक्सानी पुगेको वा थुना वा नियन्त्रणमा रहेको व्यक्ति तथा निजको परिवारको सदस्य सम्भन्नु पर्छ ।

(ङ) “बेपत्ता पारिएको व्यक्ति” भन्नाले व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यबाट पीडित व्यक्ति सम्भन्नु पर्छ।

(च) “व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य” भन्नाले देहायका कुनै कार्य सम्भन्नु पर्छ :-

(१) कानून बमोजिम पक्राउ गर्न, अनुसन्धान तहकिकात गर्न वा कानून कार्यान्वयन गर्न अख्तियारी पाएको व्यक्ति वा सुरक्षाकर्मीले पक्राउ गरेको, हिरासतमा राखेको वा अन्य

कुनै किसिमले नियन्त्रणमा लिएको व्यक्तिलाई मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष उपस्थित नगराउने, मुद्दा हेर्ने अधिकारी समक्ष प्रचलित कानून बमोजिम उपस्थित गराउनु पर्ने अवधि व्यतीत भएपछि पनि सरोकारवालालाई भेटघाट गर्न नदिने वा निजलाई कहाँ, कसरी र कुन अवस्थामा राखिएको छ भन्ने सम्बन्धमा जानकारी नदिने ।

- (२) कुनै संगठन वा संगठित वा असंगठित समूहको नामबाट कुनै व्यक्तिलाई पक्राउ वा अपहरण गरी, कब्जामा वा नियन्त्रणमा लिई वा अन्य कुनै किसिमले निजको बैयक्तिक स्वतन्त्रताबाट वञ्चित गर्ने, त्यसरी वञ्चित गर्नुको कारण तथा निजलाई कहाँ, कसरी र कुन अवस्थामा राखिएको छ भन्ने सम्बन्धमा सरोकारवालालाई जानकारी नदिने ।

परिच्छेद -२

व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य गर्न, गराउन नहुने

३. व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य गर्न, गराउन नहुने : (१) कसैले व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(२) कसैले व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यमा सहयोग गर्न, षडयन्त्र गर्न, उद्योग गर्न, तयारी गर्न, दुरुत्साहन गर्न वा त्यस्तो अपराधमा मतिथार हुन हुँदैन ।

४. कसूर गरेको मानिने : (१) कसैले दफा ३ बमोजिमको कार्य गरे वा गराएमा निजले यस ऐन बमोजिम कसूर गरेको मानिनेछ ।

(२) कसैले आफू मातहतको पदाधिकारी, निकाय वा समूहद्वारा व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य गर्न वा गराउन लागेको कुरा थाहा पाएर पनि प्रहरीमा जाहेर नगरेमा वा त्यस्तो कार्य रोक्ने सम्बन्धमा कुनै उपाय नअपनाएमा निजले समेत यस ऐन बमोजिमको कसूर गरेको मानिने छ ।

(३) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यलाई निरन्तरताको कसूर मानी यो ऐन प्रारम्भ हुनु अघि कसैले दफा ३ बमोजिमको कार्य गरे वा गराएको पाइएमा सो कार्यलाई समेत यसै ऐन बमोजिम कसूर गरेको मानिनेछ ।

५. मुख्य कसूरदार मानिने : (१) कसैलाई एक वा एकभन्दा बढी व्यक्ति वा व्यक्तिको समूहले बेपत्ता पारेमा त्यस्तो कार्यमा संलग्न सबै व्यक्ति मुख्य कसूरदार मानिने छन् ।

(२) कसैको आदेश वा निर्देशन बमोजिम कसैले व्यक्ति बेपत्ता पारेकोमा जुन व्यक्तिको आदेश वा निर्देशन बमोजिम त्यस्तो व्यक्ति पक्राउ गरी, थुना वा कब्जामा राखी वा नियन्त्रणमा लिई बेपत्ता पारेको हो त्यस्तो आदेश दिने र सो आदेश कार्यान्वयन गर्ने व्यक्ति मुख्य कसूरदार मानिनेछ ।

६. सजाय : (१) कसैले देहायका कसूर गरेमा देहाय बमोजिम सजाय हुनेछ :-

- (क) कुनै व्यक्तिलाई एक महिनासम्म बेपत्ता पारेमा कसूरदारलाई तीन महिनादेखी तीनवर्षसम्म कैद र तीसहजार रुपैयादेखी एकलाख पचासहजार रुपैयासम्म जरिवाना हुनेछ ।
- (ख) कुनै व्यक्तिलाई खण्ड (क) मा लेखिएभन्दा बढी समयसम्म बेपत्ता पारेमा त्यस्तो कसूरदारलाई तीनवर्षदेखि पन्ध्रवर्षसम्म कैद र एकलाख पचासहजार रुपैयादेखि पाँचलाख रुपैयासम्म जरिवाना हुनेछ ।
- (ग) बेपत्ता पार्ने कार्यमा सहयोग गर्ने, तयारी गर्ने, षडयन्त्र गर्ने, उद्योग गर्ने वा बेपत्ता पार्न दुरुत्साहन दिने वा त्यस्तो अपराधका मतिथारलाई बेपत्ता पार्ने मुख्य कसूरदारलाई हुने सजायको आधा सजाय हुनेछ ।
- (घ) यस ऐन अन्तर्गतको कसूरको आरोप वा अभियोग लागेको व्यक्ति वा अन्य कुनै व्यक्तिले सो अपराधसंग सम्बन्धित कुनै प्रमाण, लिखत वा अन्य कागजात जानी जानी वा वदनियतपूर्वक लोप वा नष्ट गरे वा गराएमा निजलाई एक महिनादेखी एक वर्षसम्म कैद वा एकलाख रुपैयासम्म जरिवाना वा दुवै हुनेछ ।

(२) कसैले महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक वा अपांगलाई बेपत्ता पारेमा उपदफा (१) बमोजिम हुने सजायमा पचास प्रतिशत थप सजायसमेत हुनेछ ।

(३) कसैले कुनै व्यक्ति बेपत्ता पारेको अवधिमा प्रचलित कानून बमोजिम सजाय हुने अन्य कुनै कसूर गरेको भए निजलाई त्यस्तो कानून बमोजिम हुने सजायमा यस ऐन बमोजिम थप सजायसमेत हुनेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यमा संलग्न मुख्य कसूरदार बाहेक अन्य कुनै कसूरदारले छानविन वा मुद्दाको सुनुवाई गर्दा अनुसन्धान अधिकृत, अभियोजनकर्ता वा अदालतलाई सत्य, तथ्य पत्ता लगाउन सहयोग गरेमा मुद्दा हेर्ने अधिकारीले त्यस्तो व्यक्तिलाई यस ऐन बमोजिम हुने सजायमा पचहत्तर प्रतिशतसम्म कम सजाय गर्न सक्नेछ ।

(५) कुनै कसूरदारले उपदफा (४) बमोजिम सहयोग गरेको कुरा अन्य सबुत प्रमाणबाट प्रमाणित नभएमा वा निजले अनुसन्धान अधिकृत वा अभियोजनकर्तालाई गरेको सहयोगको प्रतिकूल हुने गरी मुद्दा हेर्ने अधिकारीसमक्ष बयान गरेमा निजले उपदफा (४) बमोजिमको सजायमा छुट पाउने छैन ।

७. **कसूरसँग सम्बन्धित मालसामान जफत हुने** : (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूरमा कसूरदारले प्रयोग गरेका हातहतियार, भवन, सवारी साधन तथा अन्य मालसामान जफत हुनेछन् ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सरकारी निकाय वा सार्वजनिक संस्थाको नाममा रहेका वा सम्बन्धित धनीलाई जानकारी नदिई वा निजले त्यस्तो कसूर गर्न प्रयोग

गर्ने कुरा थाहा नपाई निजको सहमतिले प्रयोग गरिएका हातहतियार, भवन, सवारी साधन तथा अन्य मालसामान जफत हुने छैनन् ।

८. **क्षतिपूर्ति पाउने** : (१) बेपत्ता पारिएको व्यक्ति सार्वजनिक भएमा त्यस्तो बेपत्ता भएको अवधिकोमात्र मुद्दा हेर्ने अधिकारीबाट निर्धारण भए बमोजिमको रकम कसूरदारबाट क्षतिपूर्ति पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि बेपत्ता पार्ने व्यक्तिको आर्थिक अवस्था कमजोर भएको कारण पीडितले क्षतिपूर्ति पाउने अवस्था नदेखिएमा मुद्दा हेर्ने अधिकारीले पीडितलाई क्षतिपूर्ति बापत मनासिव रकम उपलब्ध गराइदिन नेपाल सरकारलाई आदेश दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिमको क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्नु अघि बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको मृत्यु भएमा क्षतिपूर्ति बापतको रकम निजको परिवारले पाउनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम पाउने पीडितको परिवार एकभन्दा बढी भएमा तोकिए बमोजिमका परिवारले त्यस्तो रकम पाउनेछन् ।

९. **धनमाल फिर्ता गराई दिनु पर्ने** : कुनै व्यक्ति बेपत्ता पारिएको समयमा निजको धनमाल समेत बेपत्ता पारिएको ठहर भएमा मुद्दा हेर्ने अधिकारीले बेपत्ता पार्ने व्यक्तिसंग त्यस्तो धनमाल भए सोही धनमाल र त्यस्तो धनमाल नभएमा सो धनमाल बराबरको रकम निजबाट पीडितलाई दिलाई दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद -३ विविध

१०. **फरार रहेको व्यक्तिको सम्बन्धमा विशेष व्यवस्था** : (१) यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गर्ने कुनै व्यक्ति फरार रहेको वा पक्राउ हुन नसकेमा त्यस्तो व्यक्तिको नाममा पक्राउ पूर्जा जारी भएको एकतीसौं दिन देखि निज अदालतमा उपस्थित नभएसम्म अदालतले सम्बन्धित निकाय वा अधिकारीलाई देहाय बमोजिम गर्न आदेश दिन सक्नेछ :

(क) कसूरदार नेपाल सरकार, संबैधानिक निकाय वा कुनै सरकारी कार्यालय, नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व वा नियन्त्रणमा रहेको संगठित संस्था, स्थानीय तह, शैक्षिक वा प्राज्ञिक संस्था वा अन्य कुनै सार्वजनिक संस्थाको बहालवाला पदाधिकारी वा कर्मचारी भएमा निजलाई तुरुन्त आफ्नो पदबाट निलम्बन गर्न,

(ख) कसूरदारको नाममा रहेको चल, अचल सम्पत्ति रोक्का राख्न,

(ग) कसूरदारलाई प्रचलित कानून बमोजिम नागरिकताको प्रमाणपत्र, राहदानी वा जग्गाधनी प्रमाणपूर्जा आदि प्राप्त गर्न वा प्रयोग गर्नबाट रोक लगाउन,

- (घ) कसूरदारलाई नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व भएका संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधा तथा सामाजिक सुरक्षा लगायतका अन्य कुनै सेवा प्रदान नगर्न,
- (ङ) कसूरदार नेपाल बाहिर रहेको जानकारी प्राप्त हुन आएमा प्रचलित कानून बमोजिम सपुर्दगी गर्न सकिने अवस्था रहेछ भने सो सम्बन्धी कारबाही गर्ने र त्यस्तो अवस्था नभएमा कसूरको गाम्भीर्यता अनुसार निजलाई पक्राउ गर्न कूटनीतिक माध्यम मार्फत सम्बन्धित मुलुक वा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थालाई अनुरोध गर्न ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको आदेशको सूचना अदालतले सम्बन्धित निकाय वा अधिकारीलाई दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सूचना प्राप्त भएमा सम्बन्धित निकाय वा अधिकारीले आदेश कार्यान्वयन गरी सो को जानकारी अदालतलाई दिनु पर्नेछ ।

११. उजुरीकर्ता तथा साक्षीको संरक्षण : (१) व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यको बारेमा उजुरीकर्ता, सूचना दिने व्यक्ति तथा साक्षीको विवरण तोकिए बमोजिम गोप्य राखी संरक्षण गर्नु पर्नेछ ।

(२) यस ऐन अन्तर्गतको मुद्दामा साक्षी रहेको कुनै व्यक्तिलाई अदालत समक्ष उपस्थित हुन वा अदालतमा वकपत्र गरिसकेपछि आफ्नो सुरक्षामा खतरा रहेको छ भन्न लागेमा निजले सोको कारण खुलाई सुरक्षाको प्रबन्ध गरिदिन अदालत समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको अनुरोध भएमा अदालतले त्यस्तो साक्षीको सुरक्षाको प्रबन्ध गर्न सम्बन्धित निकायलाई आदेश दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम अदालतले आदेश दिएमा त्यस्तो सुरक्षाको प्रबन्ध गर्ने कर्तव्य त्यस्तो निकायको हुनेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम साक्षी संरक्षणका लागि अपनाइएको कुनै विषयका सम्बन्धमा कुनै अदालतमा प्रश्न उठाउन पाइने छैन ।

१२. श्रव्य-दृश्य संवाद (भिडियो कन्फरेन्स) मार्फत साक्षी बुझ्ने सकिने (१) यस ऐन बमोजिम बुझ्नु पर्ने साक्षी शारीरिक रुपमा अशक्त भएको वा नाबालक भएको वा सुरक्षाको कारणले गर्दा निजलाई अदालतमा उपस्थित गराउन नसकिने भएमा सम्बन्धित पक्षले सोही व्यहोरा खोली श्रव्य दृश्य संवाद (भिडियो कन्फरेन्स) मार्फत यस्तो साक्षी बुझ्नको लागी अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) कुनै खास प्रकृतिको साक्षीको परिक्षण श्रव्य-दृश्य सम्वाद (भिडियो कन्फरेन्स) मार्फत गराउन अदालतले आदेश गरेमा सोही बमोजिम साक्षी परीक्षण गर्नुपर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन परेमा र निवेदनमा उल्लेखित कारण मानसिव देखिएमा वा उपदफा (२) बमोजिम अदालतले आदेश दिएमा अदालतले त्यस्तो साक्षी श्रव्य-दृश्य संवाद (भिडियो कन्फरेन्स) मार्फत बुझ्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम श्रव्य (दृश्य संवाद (भिडियो कन्फरेन्स) गर्दा अदालतको अनुमति लिई मुद्दाको सम्बन्धित पक्ष त्यस्तो सम्वाद स्थलमा उपस्थित भई सोधपुछ जिरह वा पुनःसोधपुछ गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम साक्षी बुझ्दा त्यस्तो साक्षीले व्यक्त गरेको कुरा अभिलेख हुने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ । अदालतले श्रव्य-दृश्य संवाद (भिडियो कन्फरेन्स) को अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।

(६) श्रव्य-दृश्य संवाद (भिडियो कन्फरेन्स) मार्फत साक्षी बुझेको अभिलेख तोकिएको ढाँचामा राख्नु पर्नेछ।

१३. सरकारबादी हुने : यस ऐन अन्तर्गत चलेको मुद्दामा नेपाल सरकार बादी हुनेछ र सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची-१ मा समावेश भएको मानिनेछ ।

१४. हदम्याद नलाग्ने : यस ऐन अन्तर्गतको मुद्दामा हदम्याद लाग्ने छैन ।

१५. मुद्दा हेर्ने क्षेत्राधिकार : (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन अन्तर्गतको मुद्दा हेर्ने क्षेत्राधिकार नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको अदालतलाई हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अदालतबाट भएको निर्णय उपर सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन लाग्नेछ ।

१६. प्रचलित कानून बमोजिम हुने : यस ऐनमा लेखिएको कुरामा यसै ऐन बमोजिम र अन्य कुरामा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

१७. नियम बनाउने : यो ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।